

УДК 811.16

UDC

DOI: 10.17223/18572685/82/12

Св. браца Кирилл и Методий – перши славянски учителе

М. Фейса

Универзитет у Новим Садзе

Др Зорана Диндича 1, 21102, Нови Сад, Србија

E-mail: fejsam@gmail.com

Абстракт

Браца Свети Кирил и Свети Методий составели славянске писмо и преложели на нього перши литургијни књижки. Свети Кирил перши составел глаголицу за заходних Славянох, а познейше ученіки Светих братох Климент и Наум составели славянске писмо, хторе ше нешка наволоуе кирилица. Зоз прекладаньом литургијних књижкох, як и Святого писма, на народни язык Славянох коло Солуна, Свети Кирил и Свети Методий поставели фундаменти славянскей писменосци и култури. Принесли восточне, византијске християнство Славяном. Поспишело им ше звладац непријателски розположених латинских священікох хтори подзвигли троязичну ерес, твердзаци же библијни єврейски, гречески и латински єдини литургијни язики. Старославянски язык бул литературни язык векшини Славянох, скоро панславянски литературни язык (при заходних Славянох нешкајшей Ческеј и Словацкеј од 9. по 11. век, при јужних Славянох од 9. по 18. век, при восточних Славянох од 10. по 18. век). Браца мисионере Кирил и Методий не лем же прекладали литургијни и библијни књижки на язык Славянох коло Солуна, але го през християнизацию Велькеј Моравскеј уведли и до славянскеј держави хтора забрала восточну часц нешкајшей Ческеј (Морава) и заходну часц нешкајшей Словацкеј. На основи того, настава становиско же Свети Кирили Методий унищели поганство и запровадзели християнство при карпатских Русинох єден век пред уредову християнизацию славянскогo народу Руси у рики Дніпер у Києву 988. року, т. є. концом 9. века, а не концом 10. века. Кирилицу хасную и Русини/Руснаци у Войводини/Србији и Горватскеј, а служби на старославянским языку або церковнославянским языку ше и нешка отримую, ведно зоз сучасним руским языком (ИСО-код: RSK/РСК), у грекокатоліцких церквох у Войводини/Србији и Горватскеј. Церковнославянски язык ше и нешка хаснує, у редукованеј форми и у розличних верзијох, у грекокатоліцкеј и православнеј церкви Русинох/Руснацох/Лемкох.

Ключни слова: св. Кирил, св. Методий, христианство, Велька Моравска, Славяне, старославянски язык, церковнославянски язык, праславянски язык, руски язык, Русини, Руснаци, Лемки

Святые Кирилл и Мефодий – первые славянские учителя

М. Фейса

Университет города Нови-Сад
Сербия, 21102, г. Нови-Сад, ул. Др. Зорана Диндича, 1
E-mail: fejsam@gmail.com

Авторское резюме

Святые братья Кирилл и Мефодий составили славянскую письменность и перевели на неё первые литургические книги. Святым Кириллом сначала была составлена глаголица для западных славян, а позже ученики святых братьев Климент и Наум составили славянскую письменность, которая сегодня называется кириллицей. Переводя литургические книги, а также Священное Писание на разговорные языки славян, живущих вокруг Салоников, святые Кирилл и Мефодий заложили основы славянской грамотности и культуры. Они принесли славянам восточное, византийское христианство. Им удалось преодолеть враждебность латинских священнослужителей, которые распространяли трёхязычную ересь, утверждая, что библейский иврит, греческий и латинский языки являются единственными литургическими языками. Древнеславянский язык был литературным языком большинства славян, практически общеславянским литературным языком (среди западных славян современной Богемии и Словакии – с IX по XI в., среди южных славян – с IX по XVIII в., среди восточных славян – с X по XVIII в.). Братья-миссионеры Кирилл и Мефодий не только переводили литургические и библейские книги на язык славян Салоник, но и в процессе христианизации Великой Моравии ввели его в славянское государство, занимавшее восточную часть современной Богемии (Моравии) и западную часть современной Словакии. Исходя из этого, возникает мысль, что святые Кирилл и Мефодий уничтожили язычество и принесли христианство карпатским русинам за столетие до официальной христианизации Руси в 988 г., т. е. в конце IX в., а не в конце X в. Кириллица также используется русинами Воеводины (Сербии) и Хорватии, и богослужения на старославянском или церковнославянском языке до сих пор проводятся с использованием современного русинского (код ISO: RSK) в греко-католических церквях в Воеводине и Хорватии. Церковнославянский язык до сих пор

используется в сокращённой форме и в различных вариантах в греко-католических и православных церквях русинов/руснаков/лемков.

Ключевые слова: св. Кирилл, св. Мефодий, христианство, Великая Моравия, славяне, древнеславянский язык, церковнославянский язык, протославянский язык, русинский язык, русины, руснаки, лемки

St. Brothers Cyril and Methodius – the first Slavic teachers

Mihajlo Fejsa

University of Novi Sad

1 Dr Zorana Dindica, Novi Sad, 21102, Republic of Serbia

E-mail: fejsam@gmail.com

Abstract

Saints Cyril and Methodius created the Slavic script and translated the first liturgical books into it. St. Cyril first devised the Glagolitic script for the Western Slavs, and later the disciples of the holy brothers, Saints Clement and Naum, developed the script that is today known as Cyrillic. By translating liturgical books and the Holy Scriptures into the vernacular of the Slavs from the Thessaloniki region, Saints Cyril and Methodius laid the foundations of Slavic literacy and culture. They brought Eastern, Byzantine Christianity to the Slavs and successfully countered the hostile Latin clerics who espoused the trilingual heresy, claiming that only Biblical Hebrew, Greek, and Latin were permissible liturgical languages. Old Church Slavonic served as the literary language for most Slavs, functioning as a common Slavic literary language—among the Western Slavs in present-day Bohemia and Slovakia from the 9th to the 11th century, among the Southern Slavs from the 9th to the 18th century, and among the Eastern Slavs from the 10th to the 18th century. The missionary brothers not only translated liturgical and biblical books into the Slavic dialect of Thessaloniki but also, during the Christianization of Great Moravia, introduced this language into the Slavic state that encompassed the eastern part of present-day Bohemia (Moravia) and the western part of present-day Slovakia. On this basis, it is argued that Saints Cyril and Methodius eradicated paganism and introduced Christianity to the Carpatho-Rusins a century before the official Christianization of the Slavic people of Rus' in Kiev in 988—that is, in the late 9th century rather than the late 10th century. The Cyrillic script is also used by the Rusins in in Vojvodina (Serbia) and Croatia, and services in Old Church Slavonic or Church Slavonic are still held today, alongside contemporary Ruthenian (ISO code:

RSK), in Greek Catholic churches in Vojvodina (Serbia) and Croatia. Church Slavonic, in reduced forms and various recensions, continues to be used in the Greek Catholic and Orthodox Churches of the Rusins (Rusnaks/Lemkos).

Keywords: St. Cyril, St. Methodius, Christianity, Great Moravia, Slavs, Old Slavonic language, Old Church language, Proto-Slavic language, Rusin language, Rusins/Rusnaks/Lemkos

Увод

Кирил и Методий, познати и як Святи браца и як Славянски апо-столи, пред 12 виками ширели писменосц и християнство. Браца народзени у Солуну, у другим по важносци городу Византийского царства. Святи Кирил, народзени 827. або 828. року, а святи Методий народзени медзи 815. и 820. роком. Кирил и Методий були Греки. Солун у тот час – у другей и трецей децениї 9. вику – бул македонски и окружени зоз славянским жительство, хторе ше ту приселело пред даскелїма виками. Родичи Кирила и Методия били граждане Солуна, углядного роду. Їх оцец Лев бул високи византийски воєни заповиднїк, а њх мац Мария була славянского походзєня. Кирил и Методий у дзєцинстве научели бешеду локалногo жительство. Кирил, по кнїжки *Житиє Кирилово*, бул наймладши од седем братох и њого кресцено мєно було Константин. Методийово кресцено мєно було Михайло, а мєно Методий достал кед ше замонашел на гори Улдаг (хтору наволовали мизийски Олимп) у сивєрозаходней Турскей.

Старши брат Методий бул перше високи державни службєнїк, управитель «славянского князовства» (обласци хтора була населєна зоз Славянами у долїни Струми), алє ше познєйше поцагнул до манастиру у Малєй Азиї. Року 856. Методий напушел своєо положєнє архонта и постал монах односно игумен [21: 9]. Неодлуга по тим за нїм до манастиру пришол и њого брат Кирил. Ту розпочали дїялносц на писме хторе у литератури познате як глаголиця.

Младши брат Кирил ещи у Солуну указовал талант за науку та го царица Теодора привєдла до Царгороду, дзе вєдно зоз будущим царом Михайлом студирал при найлєпших профєсорох и науковцох того часу. По законченю студийох перше бул поставени за гартофилакса (библиотекара и архивара) Царгородскей патрияршиї, алє є неодлуга – после поцагованя до манастиру – поволани же би на Велькей школи у Царгороду преподавал филозофию. Прето и достал назвиско Филозоф [21: 9–10].

Мисії Св. Кирила і Св. Методія

Пред винїмно значну *моравску* мисию Кирил участвовав и у двох значних мисийох – у *арабскей* и у *хазарскей*. Пре одличне хасноване арабского и єврейского языка, 851. року, Кирил постал член византийского посланства, хторе послате ґу арабскому калифови у Самари у Малей Азії. Вон у сущности послати ґу Сараценом одн. Аґаряном (по Аґари, мацери Исмаїловей) [7: 8], хтори на християнох навальовали не лем зоз оружійом, але и зоз пирком, видрижнююци ше християнскей вири. У тей мисії дваццетиророчни Кирил водзел успишни вирски дискусії зоз арабскима вершинскима теолоґами (мугамеданцями) и злепшал одношеня медзи Абасидским калифатом и Византию. У тей мисії бул зоз ученїком Георгийом.

У другей значней мисії Кирил бул зоз братом Методийом. Слово о мисії при турско-татарских Хазарох (владика Дионизий Няради их наволоує Казаре, Любомир Белей – Хозаре, Янко Калай – Козаре) медзи Чарним и Каспийским морйом. Мисия була унапрямена на зоперанє велького ширеня юдаїзма. Затримала ше у Херсону дзе Кирил виучел самарийски диялект и писмо. Стретнул ше и з єдним Самаряном чийо кнїжки читал и толковал. Видзаци же тоти хтори до Христа веря швидко примаю святого Духа и милосц, Самарянин и його син ше покресцели. У Херсону Кирил нашол и Евангелию и Псалтир хтори були зоз «рускимa буквами» написани. Тоти «роусьскы письмены» науковци толковали и як русийски, и як украински, и як восточнославянски [1: 210], але их векшина толкує як ґотски, створени на бази греческого, понеже на території Крима у 5. вику еґзистовала кримска християнска епархия а ґотски населєня на тим простору существовали и по 18. вик [1: 211]. По *Житию Кириловим* Кирил нашол и човека хтори бешедовал ґотски, розлучел гласи того языка и не одлуга почал читац и бешедовац ґотски («руски»). Понеже хасновал и єврейски и арабски, та и самарянски и ґотски, можеме повесц же Кирил мал талант за языки, праве як и Христово апостоли. Кед на драги браца пришли до єдного християнского варошу а Хазаре обколешели тот варош, Кирил пошол ґу хазарскому войвоводови и зоз евангелску науку го змирел. Войвода обецал же ше покресци, охабел варош и нікому вецей не робел зло [7: 13–14].

Гоч Белей не придава релевантне значенє прикметніку «роусьскы», цо и розумліве бо вон як україниста, у складу зоз Курасовим планом зоз 1996. року, преправял и назву Руси (раз на «Рус-Україна», раз на «Україна-Рус», а у 9. вику новей ери не существовал ані меновнік «Україна» ані прикметнік «українски»), Серґей Суляк податку же Константин Филозоф / св. Кирил преучовал руски/ґотски

букви 860. року у Херсону придава вельку увагу у своєї историйней хронології Русиных [31: 57]. Маюци у оглядзе и историйни податки хтори визначає Гавриїл Костельник, медзи хторима и податок же ещи у 1. вику пред нову еру Гаї Юлий Цезар спомина територію Русиных (Provincia Ruthenorum) и же у 6. вику новей ери Одоакер себе наволоує кральом Русиных (Rex Ruthenorum), а места зявйованя тиж географски барз оддалени од території дакедишней Руси, першей держави восточних Славянох, необхідне ше здогадац теорійох о походзеню кореня *рус*- одн. о походзеню назви *Рус*. Пол Р. Маґочи спатра существуци толкованя о походзеню кореня *-рус* и зводзи их на три [13: 7]. По першим толкованю (такв. норманским < Норман < англ. North man, сиверни человек), хторе настало на основі *Повести времених лет*, Рус то єден зоз варяґских народох, а Варяґи то сиверно-германски народи на балтийским побережю, чийо дружини були переважно або виключно составени зоз Скандинавцох. Александер Д. Дуличенко ше надовязує зоз податками же длуґи час Финци за етноним *Шведян* хасновали назву *Ruotsalainen*, а за *Шведска* назву *Ruotsi* (подобни назви исную и у естонским язикау: *rootslane*, *Rootsi*). По тей теорії Рус основали предки Шведянох Варяґи. Першобутне значенє того кореня «веслаче (моряки)» [4: 7; 5: 74]. По другим толкованю *Рус* або *Рос* було жридлове славянске племе хторе по IV вик було населене южно од Києва, чийо мено познейше прияли скандинавски завойоваче. Слово о такв. антинорманскей теорії. По трецим толкованю назва *Рус* пришла зоз Скандинавії на територію Восточних Славянох, алє ше не приводзи до вязи зоз Варяґами, алє зоз Рутенами (Ruteni) або Рутами (Ruti), жителями вароша Рузи (Ruzzi, Rodez) на югу нешкайшей Французкей, хтори плячкали у вецей державох та и по побережйох сиверних морйох; жительох вароша Рузи творели припадніки рижних народох [13: 7; 39: 38]. На треце толкованє ше надовязує и Гавриїл Костельник, тримаюци же *Русин*-ами (*Ruthen*-ами) наволоване єдно племе у Гаїлії (у нешкайшей Французкей) хторе ещи у 1. вику п. н. е. спомина Цезар кед бешедує о провинції Русиных (Provincia Ruthenorum) а у вязи з нїм и запис на каменю Rex Ruthenorum зоз 6. вику по хторим Одоакер краль Русиных. Єдна часц того галского племена, предпоставя Костельник, могла присц даґдзе у периодзе од 4. по 6. вик на територію Восточних Славянох одкадз походзи и назва Гаїлиція, односно Гаїличина [11: 129–130]. Горазд Тимкович указує на контакти славянских и германских племенох, хтори обачліви и у значним числу топонимох на тлу нешкайшей Велькей Британії, Ирскей и Шкотскей зоз кореньом *rus-/ros-/rous*-* (напр. рика *Ross and Cromatry*, острово *Ross of Mull*, населєня *Rush*, *Roscrea*, *Rossccommon*,

New Ross, населення і заліви *Ross-Carberry*, *Rosslare bay*, залів *Rosses bay*, побережжя *Rosskeeragh* ітд.). Суміраючи результати найновших вилідованьох, Тимкович заклічує же Славяне не походза зоз єдного але зоз трох праславянских племенох, хтори история позна як: Скити (племе *Maŕor*), Келти (племе *Гомер*) і Моско-Ибери (племе *Мосок-Тубал*) [36: 116; 43: 197]. Бачко-сримска варіянта русинского языка, т.є. руски язык хтори ше у Бачки, Сриму і Славонії пише на кирилки (чия назва походзи од св. Кирила) у тих ше вилідованьох трима за модифікацію языка Праславянох-Келтох [43: 180–181]. Александер Д. Дуличенко [4: 7; 5: 74–75] корень *-рус/-рос* повязує зоз «водовим» значеньом, т.є. спочатку вон значел реалиї, предмети у вязи зоз воду – ріки і їх притоки, часци рикох ітд. Павел Й. Шафарик походзи од значеня праславянского меновніка **rusa* у значеню «рика», одкадз напр. походзи і русийски меновнік *русло* у значеню «корито ріки». На Руси єст множество рикох і притокох зоз кореньом *-рус/-рос*: напр. *Рось* – притока у Новгородской жеми, *русалка*, *русальница* (поганске швето), *Рус* – митске существо, Дніпрово божество і др. Понеже *руса* «рика» була звичайне место насельованя у давних часох, отадз походзи і вкупне значенє *Руси* (*Русы* або *Руссы*) «жителє рикох». Дуличенко придава значну увагу і становиску Олега Н. Трубачова, хтори толкує же корень хтори нас интересує иранского і индийского походзеня *-ruk/-raux*, цо значи «шветли, били». Трубачов трима же «шветли народ» жил у степох Причарноморя (исте). Юлиан Колесар визначує вислови «руса глава», «руси власи», «руса дзивка», «русави» і подобни а наводзи і арабски термини хтори хасновани за власи Славянох – «руді», «червени», «руси» і «бияви» [9: 61–62]. Существує і готска теория хтора визначує незвичайни уплів готской культури на славянску культуру, окреме на руску культуру до Рюрикового часу. Вона назву *Рус* виводзи зоз епохи готско-славянских одношеньох і меновнікох *Hrodhigutos* «Славно-Готи» і *Hrodhgotaland* «Славноґодия» а назва *Рос* ше виводзи зоз *Hrodh* «глава». Горазд Тимкович наводзи і податок же иранске *ros* значи «глава, поглавар», як і же ше *rus* у Малей Азії, у праотечеству Славянох, дакеди вигваряло /*raʃ*/ як напр. у анґлийской назви за *Русия* – *Russia* /*raʃə*/ [36: 11]. Чи кримски християнизовани Готи, познати у царгородских кругох, ношели руске мено, остава неясне, гоч «роусьскы письмени» би і на тото могли указовац. Горазд Тимкович трима же святи Кирил бул директно инспіровани зоз руским оґамским писмом, зоз хторим ше стретнул на своєй другей мисії у Херсону [36: 34]. Владимірус де юкста Горнад визначує же ше у часох св. Штефана, коло 1000. року, т.є. у покирилометодийским часе, зоз назву *Русини* (*Ruthen*-и)

означовало славянське жительство арпадовської Угорської. Зов нього ще неолуга видзеля нови славянські народи, напр. Серби (Руска держава) і Словаці (Заходні часці «*marchia Ruizorum*») [3: 40].

Под час хазарської мисії Кирил і Методій, пише владика Дионизий Няради [22: 8], нашли і моци святого Климента, римського папи зов 1. вику, хтори коло 100. року бул при Херсону у вигнанстві пре святу виру і там прецерпел мученіцку шмерц. Святи браца вжали тоті моци зов собу і зов німа прешли скоро шицкі тедишні славянські держави і на конци их однесли до Риму. Тераз ше находза у церкви св. Климента. Тота мисія тирвала по 860. рок. По законченю мисії святи браца ше врацели до Царгороду, а атамадз пошли на други завод до монастира [22: 8].

Два роки после мисії при Хазарох браца Кирил і Методій були ангажовани за нову мисію. З тей нагоди були послани гу Славяном. Треца мисія приведла по зявенє старославянського язика, хторе у непосредней вязи зов Велькоморавским князовством. Любомир Белей [1: 196] трима же ше Велькоморавське князовство пресцерало на території нешкайшей югозаходней Словацкей, нешкайшей юговосточней Ческей (Моравія) і сиверозаходней Мадярськей. Владириус де юкста Горнад пише же ше воно не пресцерало лем у Велькей Мораві але же доходзело і до сиверних часцох сушедней Болгарськей імперії [3: 29].

Велькоморавське князовство ше стредком 50-их рокох 9. вику под князом Растиславом почало витарговац зов орбити церковно-культурного уплїву імперії Франкох. Княз Растислав перше, 859. року, модлел папу римського Миколая же би до Моравськей послал єпископа хтори будзе наказовац на розумлївим, славянським язикау (а не на латинським язикау), але папа Миколай не мал розуменя за вимогу князя Растислава та княз Растислав исту вимогу, 861. або 862. року, послал і константинопольському патріярхові Фотійові і византийському імператорові Михайлови III [1: 196–197]. На подручю велькей Растиславовей держави християнство ширели франкські священіки зов реґенсбургськей і пасавськей бискупії. Понеже Растислав видзел їх вше векши уплїв і знал же политичну самостойнось не годно у тот час ані задумац без власного священства, як висшого так і нізшого, вон у Византиї видзел подпорку процив немецкого цара Лудвика, спод чисї ше власци з чужку борбу лєдво витаргал. Растиславова думка була же самостойна Моравська церква з домашнім священством і власним литургійним язикау постане брана каждому цудзому уплїву [1: 197–200; 7: 17–18; 21: 8–11; 22: 9–10].

Византия мала розуменя за Растиславову вимогу, але цар Михайло III до Моравськей не упуцел «єпископа», як вимагане, але одлучел

послац єдну вирско-културну мисию окремого типу и окремой методи роботи, на чийо чоло поставени браца Кирил Филозоф и игумен Методий, учени и углядни людзе, уж искусни у роботах тей файти. По *Житию Методийовим* було то зоз словами: «Чуєш, Филозофе, тоти слова? Други того зробиц нє може, окрем тебе. Прето, ниа, велї дари и вежні брата свойого игумена Методия, та идз! Бо ви обидвоме зоз Солуна, а Солунци шицки чисто бешедує по славянски». Браца Кирил и Методий ше за тоту роботу озбиљно порихтали. Понеже составели нове славянске писмо (глаголицу), на язык Славянох зоз околїска Солуна преложели найнужнейши церковни кнїжки. На тот способ створели славянски литературни язык и поставели фундаменти славянскей литератури.

Року 863. браца рушели на драгу и 864. року стигли ґу князови Рагиславови, хтори их госцолубиво приял. Успих їх мисии, вельочислени ученїки и симпатии народа виволали реакцију латинского клеру. Главни аргумент процивних славянскей литургии була такв. троязична теория по хторей существує лєм три святи язики на хторих мож окончовац вирски обряди. Тоти язики єврейски, гречески и латински. Славянски язык нє бул медзи тима трома язиками. После 40 мешацох перебуваня и дїялносци у Моравскей, славянски мисионере рушели на драгу до Риму найскорей же би, з єдного боку, їх ученїки були пошвєцени за священїкох, и, з другого боку, же би видїйствовали нєдвосмыслову согласносц на хаснованє славянского языка у церковним обряди. По *Житию Кириловим* на тей драги пришли до Панонии. У Житию пише: «Кирила и Методия приял Коцель, княз панонски, и барз полюбел славянске писмо, и виучел го и дал коло 50 ученїкох же би го тиж научели». Ту находзиме и основи за становиско же Славяне хтори жили у Панонии достали християнство коло 100 роки скорей од руского народа на Руси, 988. року, у Києве. На тей основи формована напр. и Византийска католицка семинария святих Кирила и Методия у Питсбургу у Зєдинених Америцких Державох, хтора означовала 1100 рочницу покресцованя Русинох/Руснацох, а хтора и по нешка означує приманє християнства у 9. вику (а нє у 10. вику). По Другу шветову войну векшина семинаристох за Грекокатолицку русинску/руску церкву у Зєдинених Америцких Державох була обучована у такв. Старим краю Руснацох, одн. на Горниці – у семинарийох Прешова (у нешкайшей Словацкей) або Ужороду (у нешкайшей України).

У церкви прєсвятиє Богородици при Вифлєемских яшелькох у Риму папа Адриан II поблагословел славянски богослужєбни кнїжки, а Св. Кирил и Методий одслужели Службу Божу на чесц Мацери Божєй на славянским язики. Дня 19. децембра 868. року св. Кирил и Методий пошвєцени за владикох, а їх ученїки за священїкох и дияконох [22:

13]. Як владикове, Кирил и Методий, окончили першу Службу Божу у церкви св. Петра, а потим и у церквох св. Павла, св. Андрея и св. Петронили [22: 13]. Папа и офіційно допушел же би ше, попри на єврейским, греческим и латинским язикау, Служба Божа кончала и на славянским язикау, хтори нешка познати и як церковнославянски одн. старославянски язык. Тот ше язык, у даскеліх редакційох, хаснує и нешка. Можеме го чуц и на литургійох Йоана Златоустого.

Дня 14. фебруара 869. року упокоєл ше Кирил. Методий ше не вращел такой до Моравскей. Од папи достал Посланіцу Растиславоу, Святополкови и Коцельови же би наказовал на славянским язикау.

Року 870. Методий поставени за панонско-моравского архиепископа. Тото менованє наишло на вельке одуперанє немецких бискупох (салцбургського и пасавского), хтори тоти території тримали за свойо подручє. Накадзи Методий пришол до Панонії, латински священіки го нападли як єретика а, кед сцигол до Моравскей (дзе Растислава у медзичаше зруцела його родзина, нїтрански княз Святополк), локални бискупи Методия поволали на свой синод, осудзели го и руцели до цемніци у Баварскей, дзе остал два и пол рока. Аж 873. року, по налогу папи Йоана VIII, Методий пущени зоз цемніци. Враца ше до Моравскей, алє ситуація значно пременєна. Славянска литургія забранєна. Понеже Методий, заш лєм, предлужел зоз свою діялносцу и славянске ше богослуженє ширело по Моравскей, процив нього подзвигнута обтужніца у Риму, та 879. року мушел знова пойсц до Риму же би ше оправдал. Папа Йоан VIII, намагаючи ше не очкодовац римски позиції у Моравскей, потвердзел славянске богослуженє зоз булу Вредносц твоя (*Industriae tuae*) зоз 880. року. Була, иншак, явни декрет, хтора мено достала по були, оловним печачу хтори ше додавал на концу же би ше потвердзела його автентичносц.

У *Житию Методийовим* читаєме и же ше Методий зоз ученіками дал до прекладаня цалого *Святого писма*. Пред тим були преложени Псалтир и Евангелия зоз Апостолом, як и избрани церковни служби, хтори преложел ведно зоз Кирилом. Методий ше упокоєл 5. априла 885. року.

По *Житию Методийовим* Методий за нашлїдніка избрал Ѓоразда, алє за славянске богослуженє и славянску писменосц настали чежки дні. Папа Стефан V не потвердзел Ѓоразда за Методийового нашлїдніка, алє на место моравско-панонского архиепископа меновал бискупа Вихинґа. Папа Стефан V, ґу тому, аж и забранєл славянске богослуженє. Ученіки св. Кирила и св. Методия заверани до цемніцох, мучени и виганяни зоз жеми. Вельке и праведне діло солунских братох просвитительох Кирила и Методия, медзитим, не могла зніщиц брутална физична сила. Велі ученіки, познати и непознати, пренєсли и

далей розвили ідею и праксу славянскей писменосци у других крайох и жемох славянског швета. Найвекши центр старославянскей писменосци настал у Македонії, на побережйох Охридског озера, дзе діловали Климент и Наум. Отамадз ше старославянски т.є. церковно-славянски язык ширел по цалей Македонії, окреме кед пановал цар Симеон (893–927). У Восточней Болгарскей приходзи и до одступаня од кирило-методийскей графичней традиції (такволаней глаголіци). Ту найвироятнейше глаголіца и заменена зоз кирилицу/кирилку [21: 14]. Кирилка (письмо наволане по св. Кирилови) преширела ше на сивер – на Рус и на заход – до Сербиї. Славянске богослуженє дошло и по Словению и Горватску, а и по Ческу и Польску [21: 14]. На кирилки пишу и Рускині и Руснаци у Войводини/Сербиї и Горватскей. Цо ше дотика старославянског одн. церковнославянског языка, вон ше ещи вше, редуковано и у рижних редакцийох, хаснує у церковним обрядю у Грекокатолицкей и Православней церкви Русинох/Руснацох/Лемкох.

Историйне путованє и просвищованє Святих братох инспирує людзох и у нешкайших часох. Визначуєме з тей нагоди два події з початку 21. вику, єдну медзинародну и єдну домашню. Організація Зєдинених нацийох за образованє, науку и культуру (УНЕСКО) 2013. року преглашела рок славянских просвительох Кирила и Методия. Борис Холошній обезпечел фалаток мощох Святих братох а його брат Михаїл, парох дюрдьовски хвильково рихта одвитующе змесценє у Грекокатолицкей церкви у Дюрдьове.

Значенє діла святих братох

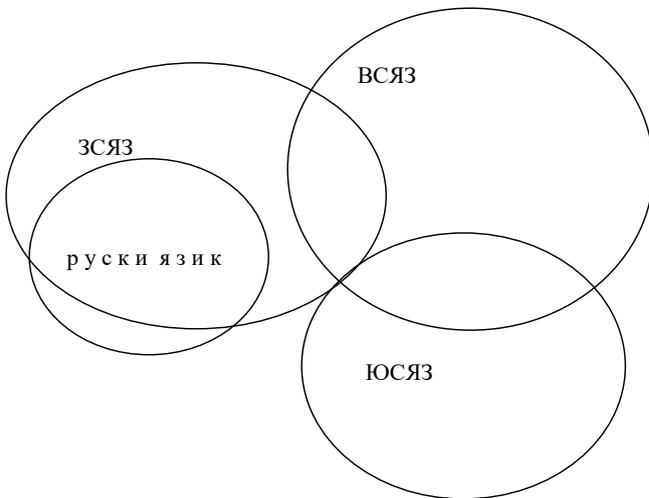
Браца св. Кирил и св. Методий творителє старославянског языка. Стандардизована старославянска азбука ма 42 букви, хтори ше волаю з окременима менами: аз (а), буки (б), вєди (в), глагол (г), добро (д), єст (є), живєте (ж), земля (з), иже (и), і (и), й (й), како (к), люди (л), мислєте (м), наш (н), он (о), покой (п), рци (р), слово (с), твердо (т), ук (у), у (оу), ферт (ф), хєр (х), от (о), ци (ц), черв (ч), ша (ш), ща (щ), грубе єр (ь), ценке єр (ь), єри (ь), ят (ѣ), ю, треце о (Ѡ), вельке я (ѡ), мале я (Ѧ), кси (Ѣ), пси (ѣ), тита (Ѥ) и ижица (Ѧ) [19: 303]. Святи браца составели славянске письмо и на ньго преложели перши богослужєбни кнїжки з цильом же би Славянє порозумели и прилапели слово Боже на своїм языку. Св. Кирил перше за заходних Славянох саставел глаголіцу а познейше школяре святих братох Климент и Наум саставели славянске письмо хторе ше по св. Кирилови нешка вола кирилица/кирилка.

Понеже святи браца преложели богослужєбни кнїжки, як и Святе письмо, на тедишні бешедни язык Славянох коло Солуна, можеме повесц же вони поставели основи славянскей писменосци и культури, учишлюючи ту писменосц и культуру Русох, Болгарох, Сербох, Горватах,

Словенцох, Словакох, Чехох и Полякох. Шицки вони ведно як Славяне прияли восточне, византийске християнство од св. Кирила и св. Методия. Зоз тим же уведли богослуженє на старославянским одн. церковнославянским языку поспишло им ше превладац потедишне такв. триязичие по хторим ше у церковним обряду могло хасновац лем єврейски, гречески и латински язык.

Нешка ше старославянски одн. церковнославянски язык ещи вше хаснує у церковним обряду у Грекокатолицькей церкви, и то у редукованим обсягу. Цо ше дотика филологох хтори на шлїдох коминтерновского неприємованя Руснацох як Руснацох и їх языка як языка, вони кирило-методийску традицию зневажаю. Українски академик Юлиан Тамаш напр. на конференції організованей з нагоди 250-рочниці приселєня Руснацох до Бачки, на анґлийским языку зоз хторим ані не панує, а на основох кратковидеї язичней пракси и оштрого административного способу на хторих уведзени українски язык, цо шицко запровадзене у цеку найвекшей коминтерновскеї репресії стредком 20. вику, пише: «Глібоко сом прешвечени же неможліве створиц русински национални литературни язык на основі (штучних) мета-язикох а ещи меней то можліве у дачиєй роботней хижи, або лем з дачию чисту намиру. Кед би то було можліве, славяно-сербски, и илирски язики (старобалкански язики) або карпаторусински язики би нешка були ещи живи и бешедни язики. Але, ми знаме же вони мертви язики велїх литературних памятникох» [33: 335]. Три децениї познєйше видземе же карпаторусински язики живи, стандардизовани и бешедни (окрем у матичней жеми Ю. Тамаша), а старославянски одн. церковнославянски ше чува у даскелїх редакцийох у даскелїх славянских жемох. Хасную го нешка и Русини/Руснаци/Лемки у грекокатолицьких и православних церквох. Тамашов колеґа Янко Рамач, хтори докторовал у України, у *Исторії Руснацох* пише: «У историоґрафії було намаганя доказац же у чаше кед славянски апостоли Кирил и Методий дійствовали у Велькоморавским князовстве вони або їх ученїки ширели християнство и медзи Русинами на Закарпат'ю. По нешка ище ніхто не наведол виродостойни податки о тим, а на тей території або медзи Русинами на Закарпат'ю нет шлїди писаней литератури на глаголіци, писму на хторим славянски браца ширели християнство у Велькоморавским князовстве» [28: 22]. Зоз 9. вику наисце не существуют публіковани науково моноґрафії на тему ширєня християнства у Карпатским ареалу и заключєня у вязи зоз діялносцу святих братох ше у значней мири базую праве на їх житийох, але факти же 870. року Методий бул поставени за панонско-моравского архиепископа [21: 12] и же Велькоморавска держава (насампредз под власцу Растислава од 846. по 869. и Святополка од 870. по 894) у

остатней децениї 9. вику уключовала до себе територію нешкайшей восточней Ческей, заходней Словацкей, южней Польскей (Шлезію и Малопольску), часц Немецкей (Лужицу) и заходну Мадярску (Панонію), односно же на сиверовостоку Велька Моравска досяговала аж и по Краков та и недалекко од Перемишля при рики Сан, т.є. по територію на сиверних схилох Карпатох на хторей перебували Били Горвати [17: 59] не за занедзбованє. Походзенє Карпатских Русинох иншак досц зложене; трима ше же за їх предкох мож уважовац: 1. праславянски народи, хтори пришли до котліни Дунаю зоз Гунами и Аварами; 2. Билих Горватах; 3. Русинох зоз Галичини и Подоля и 4. русинизованих Влахох зоз юговостоку [15: 17; 16: 37]. Рижнородноц походзеня мож обачиц и у руским язiku та напр. на основи стандартних критериюмох одредзovania припадности гу восточней, заходней и южней групи славянских язикох [2: 19–21] Михайло Фейса заклучує же руски язык ма вецей заеднічки характеристики зоз язиками заходнославянскей язичней заедніци (ЗСЯЗ) од заеднічких характеристик зоз язиками восточнославянскей язичней заедніци (ВСЯЗ), насампредз зоз восточними бешедями словацкого язика, а ма и даскельо характеристики зоз язиками южнославянскей язичней заедніци (ЮСЯЗ), цо представел и графично [40: 233; 41; 42]:

Медзи заходнославянскима язичнима зявеньями видзелюю ше шлідоуюци. Праславянска група **tort* у южнославянских язикох, у чеським, словацким и руским прешла до *трат* (напр. **borda* > *брада*; **korva* > *крава*) у периодзе формованя трох найвиразнейших сла-

вянских ґрупох [27: 512]. Праславянска консонантска ґрупа **dl* ше зачувала лем у заходнославянских языкох и у руским языку (напр. **kridlo* > *кридло*; **vidla* > *видлу*) [27: 523]. Консонанти **d* и **t* опрез вокалох преднього шора змеґчани до *dz* и *ц* (напр. **roditi* > *подзиц*; **kotiti* > *коциц*) [27: 518]. Чежко мож вериц же би восточнославянски идиом Русинох, без огляду у яким чишлє тедишні Русини пришли зоз території нешкайшей заходней України – чи у першей половки 14. вику (кед 1340. року Поляци завжали Галичину), чи у другей половки 14. вику (кед литовски княз Витолд рушел з войском на князя Федора Корятовича и кед вон 1394. року сцекол до Угорскей ґу кральови Сигмундови, хтори му дал титулу «княз подольски пан мукачовски, управитель мукачовского замка») [12: 15]. Лабош, иншак, зоз резерву бере податок же княз Корятович у тим чаше преселєл 40.000 особи, прето же княз бул у зарабеніцтве и постал политични емиґрант та у таким положеню чежко могол одвесц и организовано преселіц таке вельке число людзох [12: 16]. Скорей будзе же славянски идиом на основи хторого настал сучасни руски язик бул заходнейше, як писал Гавриїл Г.Надь, «у народних бешедох населеньох коло рички Ондави» [20: 84]. Юлиан Рамач, пишуци о розликох медзи бешедами дзепоедних ґрупох приселенцох зоз Горніци стредком 18. вику (напр. *бешедовац* и *гуториц*, *такой* и архаичне *гнет*), предпоставя же походза зоз розличних крайох Горніци и же руски язик свою терашню форму достал уж у 15–16. вику [26: 168–169]. Михайло Фейса вигледовал вариянти медзи такв. коцурску и керестурску бешеду и утвердзел же за Дюру Биндаса и Гавриїла Надя Ондава оправдано значни карпатски пункт, а такв. коцуризми найдзени на території заходно од Ондави, медзи Ондаву и Попрадом [38: 159]. Вячеслав Чарский конструовал ориґинални контактологийни метод преучованя идиома неопредзеного походзєня у дотику зоз зроднима языками и диялектама истей ґрупи и у своєй моноґрафії *Руски язик Сербиї и Горватскей: линґвоґенетични аспект* [44; 47; 54] заключел же руски язик лем зоз даєдну з восточнословацких бешедох Шариша и Земплина, а вшеліак и зоз бешедами околїска Требишова, повязую шлїдуюци характеристики: рефлєкси праславянского **ъ*, законченє ґенитива шицких меновнікох *-ох*, законченя *-о* и *-у* у дативу и локативу меновнікох хлопского и стреднього рода, законченє *-м* формох першей особи єднини презента, законченє *-о* у номинативу множини присвойних прикметнікох. Вкупно 8 характеристики повязую руски язик лем зоз восточнословацкими бешедами околїска Требишова (напр. рефлєкси праславянских вокалох **o* > *о* и **e* > *е*, *і*, *а*, *о*, *и*, пременка *s* > *ѕ* и *z* > *ѕ* та инфинитиви на *-чиц* итд.). Источасно 2 характеристики указую лем на шаришски бешеди Прешова (форми помощного дієслова

буц и формованє дїєсловного прикметніка роботного). Чарський ово заключєня потвердзєла и Тамара Хома [52: 106–108].

Владимир Шанта прєноши становиска Матуша Кучери (хтори винєс у монографії *Основи Велькоморавскей исторії*) и Ондрєя Галаґи (хтори винєс у монографії *Славянске забєранє Потисє и восточнословацки грекокатолики*) и пише о заєдніцких предкох Руснацох и Виходнярох, о предугорских потиских Славянох, хтори ше у историографії наволоу Аборити/Борити/Praecedenti. Тоти авторє нє тримаю же Потисє було ненасєленє. Напроцив. Тримаю же Земплин и Шариш у 9. вику були насєлєни и же у нїх було покресцованє по 882. рок, т.є. сто двацєц роки пред покресцованьом Руси у Києвє 988. року. У другєй половки 9. вику варяґски княз Олег лєм завжал Києв [56: 46–47]. Станислав Конєчни тиж трима же у 9. вику горнє Потисє було насєленє зоз славянским жительством, хторє ше там насєлєло под час велькей сєлїдби народох [10: 14]. Кирил и Методий, вироятно, по законченє войни мєдзи Вєлку Мораву и Франками, т.є. по конєц 864. року, мушєли ше затримац на Потисє кєд прєходзєли през Потисє. Зоз того часу найвироятнєйше походзи и слово *гей*, хторє нашло мєста у прєкладу Евангєлиї; слово *гей* спада прєважно до виходнярского идиому, односно до бєшєди Потисє [34: 55; 37: 55; 56: 61]. Земплинско-шаришски идиом нє принєшєни зоз Нїтри, анї зоз Галичини, Лємковини, Буковини або Подоля, алє є автохтони у Земплину и Шаришу [56: 42–43]. Украинска историография нєґира автохтоносц карпатских Славянох, та и потомкох нєшкайших Руснацох у Сєрбиї и Горватскей [53: 39–45]. Спрам тєй «теорії» Русини ше у Карпатох, карпатским предгорю и Потискей ровнини зявєли як госци (лат. *hospites*) т.є. як колонисти у 14. вику у чашє такв. Влахскей колонизациї. Тєй теорії процивслова факти зоз архєолоґії, писани жридла византийского и заходноевропского походзєня и, на основи нїх, историйна наука, а, на концє концох, и здрави людски розум. Аж и цалком абсурдне тото при малярских историчарох, чийо ше предки у Карпатскей котлини зявюю як номади аж концом 9. и початком 10. вика [25: 20]. Присусство Славянох, та и карпатских Русинох, нє могол занєґац анї перши малярски хронїчар Аноним. Вождєвє малярских племенох мушєли покориц територию насєлену зоз подунайским и панонским Славянами. У *Гєсти гунґарорум* спомина ше и побида вожда Малярох Арпада над славянским князом Лаборцом [25: 20–24]. Же ужгородски княз Лаборєц нє прєдставя лєґєнду, алє реалну особу зоз исторії Русинох, тєрдзи и Юрий Панько, хтори компиловал уметніцки твори о нїм и обезпєчєл увид до збуваньох у тих часох на концє першого милєнїюма [10: 15; 23: 5–6]. Иван Поп у *Енциклопєдиї русинскей исторії и култури* вчасну славянску историю

восточней Европи, уключуюци до ней и Горне Потисє, дзелі на два периоди: вчасни славянски период (од другой половки 5. вику по 7. вик) и старославянски период (8. и 9. вик). Населєня Славянох були ґруповани коло рикох Тур, Тиса, Латорица и Уж, або розширени як окремини єдинки коло рикох Лаборец, Ондава, Топля, Олшава и Торица. Славяне сновали и утвердзєня як напр. Солотвино, Мала Копаня, Вари, Земплин, Мукачово, Ужгород и Шаришске Соколовце [14: 463].

Генерално патраци, складаме ше зоз заключеньом Митра Пешикана, хтори, спатраючи вокализм руского языка, заключел же руска язична система предствая єдну срозмирно конзервативну систему у хторей ше добре чува континуитет вокалох у одношеню на наслідство зоз праславянского часу [24: 27].

Отец Димитрий Сидор у своєй *Граматики русинского языка* наводзи податок же подкарпатски Русини чуваю церковнославянски язык у своєй закарпатскей варианти русинского языка, хтора и прето подобна зоз старославянским языком Кирила и Методия у розпону од 70 % по 80 % [29: 2]. Єден зоз Сидорових прикладох и «Отче наш» [29: 49], хтори у церковнославянским глаши: «Отче наш, Иже єси на небєсѣх! Да святитєся имя Твоє, да приїдет Царствіє Твоє: да будет воля Твоя, яко на небеси и на земли. Хлѣб наш насущный даждь нам днесь, и остави нам долги наша, якоже и мы оставляем должником нашим, и не введи нас во искушеніє, но избави нас от лукаваго». На закарпатскей варианти русинского языка, зоз Сидоровим уношеньом ята (ѣ) до графії, глаши: «Отче наш, Котрый Ись на небєсѣх! Най святитєся имя Твоє, най приїде Царствіє Твоє: най буде воля Твоя, як на небесі (так) и на земли. Хлѣб наш насущный дай нам днесь, и одпусти нам довгы наші, як же и мы одпуцаєме довжником нашим, и не введи нас во искушеніє, но избав нас од лукаваго». По Димитрийови Сидорови часц праРусинох / Билих Горватох ше спод Карпатох преселєла и до околїска Солуна у 7. вику под час императора Ираклия IV [29: 2]. На тото становиско ше надовязує и Ґоразд Тимкович хтори трима же Русини под Карпатами бешедовали зоз истим языком зоз хторим бешедовали и Славяне з околїска Солуна [34: 55; 37: 55]. Юлиан Тамаш тиж, по анализованю язичних фактох зоз исторії руского языка Юлиана Рамача, концом 1980-их рокох, виводзи заключене же «руски язык и виходнярска бешєда (нароком не гваримє восточнословацки диялект, бо вон то вецей политично як лингвистично) найстарши живи вираз стану славянскей язичней заєднїци скорей диференції на восточно, заходно и южнославянску заєднїцу и скорей националних славянских язичних диференцияцийох» [32: 352–356].

Же би ше похопели културни и религийни медзинародни вязи у 9. вику, треба мац у оглядзе факти же Кирил и Методий були християне

восточного обряду, же ше християнство ширело зоз православней Византиї (гоч ше у тот час дзелїдба на православну и католицку сферу лєм нагадовала) и же ше процес християнизациї у Болгарскей праве закончовал у чаше кед починала мисия Кирила и Методия. Гоч ше Борис I, болгарски кан, колїмбал медзи Востоком и Заходом, заш лєм, опредзелел ше за Восток, за царгородску юрисдикцию. Сам Борис I ше у сущносци покресцел 859. року, а познейше покресцел и свой народ [8: 75]. Византийски мисионере, медзитим, не мали визию святих братохла та у церковних богослуженьохла, хасновали гречески язык, хтори бул звичайним Болгаром нерозумлїви, праве як и латински. Гречески зоз славянским заменели аж Методийово ученїки, по тим як сцекли зоз Моравскей. Под час панованя цара Симеона Велького (од 893. по 927. рок) створена и перша самостойна церква при Славянохла – самостойна Болгарска патрияршия, хтору Царгородска патрияршия припознала 927. року. Юлиан Колесар [8: 13] визначуе же зоз приманьом християнства при Руснацохла на Горнїци и Пригорнїци, у Панонїи, одпочало и нашо вчасне писменство и висши уровень общей култури. Одпочало зоз преписованьом кнїжохла, упознаваньом других културохла, зоз будованьом храмохла, церквохла и манастирохла, зоз путованьом и преношеньом искуствохла, зоз иконописаньом, украшованьом кнїжохла итд. Колесар твердзи же «култура цекла од Руснацохла на Рус, на страну Кийова, а нье обратно, як цо ньешка твердза и фалшиво описую дзєяки `учени` зоз Галициї и України! И сам Кий – основатель Києва, зос свою фамелию походзел бул зос Пригорнїци-Панонїи... То лєм припоменка, указац зос даскельїма словами на традицию писаного слова и читаного слова у нас. Прето, же би ше нье думало же наш швет спознал букву – по Першей шветовой войны! Льебо по Другей шветовой войны!» [8: 13–15]. У *Житию св. Кирила и Методия*, хторе написал Дионизий Няради, автор визначуе же слово Боже на мацеринским языку слухали и нашо прадїдове з єдного и другого боку Карпатохла [22: 20]. Станислав Конєчни наводзи податок же и по конец 10. века, по хвильку кед на власц пришол Болеслав Храбри, у Кракове бул єден епископ византийского обряду [10: 17]. Володимир Фенич наводзи податки же зоз архиепископом Методийом очольована Велькоморавска церква мала два диоцези, 50 церкви и коло 200 священїкохла и же 900. року шедзиска епархийохла могли буц у Нїтри, Спишскей Капитули, Макачове, Оломоуцу, Кракове и Перемишлю [49: 222–223].

Горазд Тимкович указуе и на податок зоз Жития Методийово по хторим ше Методий стретнул зоз єдним войводом, хтори по походзеню зоз подкарпатскей обласци од рики Уг, хторого упознал и покресцел ещи пред 863. роком, на драги до Велькей Моравскей

[37: 193–194]. И велі други историчаре тримаю же браца Кирил и Методий на драги зоз Византиї, идуци зоз свою мисию до Моравскей, принесли християнство и до Карпатскей Руси. Прихильни су и гу заключованю же византийски браца основали и владичество у утвердзеню Мукачово, або же то зробели їх ученіки [16: 33]. Тоти историчаре тримаю и же ше Карпатски Русини позбули поганства сто роки пред другима Славянами (нешкайшима Билорусами, Українцями и Русами), хтори ше не обрацели у векшим чимше на християнску виру аж по час официйного покресценя Руси 988. року [исте]. И у исторії Адама Франтишека Колара напр. автор трима же медзи жительство коло Дуная були и Карпатски Русини, хтори християнство прияли непосредно од св. Кирила и св. Методия и же Мукачовска епархия еґзистовала уж у 9. вику [17: 137]. Василь Мельник тиж заключує же християнство мушело предрец на Закарпат'є барз вчас бо иншак не мож поаяшніц факт же, такой после приманя християнства на Руси, княз Володимир поволовал зоз Закарпат'я проповиднікох и учительох славянскей писменосци [18: 387]. Ю. Думнич и М. Шарґа наводза податок же активну улогу у покресцованю поганских Славянох Руси у 10. вику мали и крестителе зоз Ужгородского краю, як напр. монах Мойсей Угрин [6: 3].

Активна конфесийна политика Кирила, а окреме Методия, од хвильки кед Методий постал моравски и панонски епископ, була у складзе зоз зєдинююцу политику велькоморавского князя Святополка, хтори присоединел до своєї держави значну часц Панонії и преширел свою власц на славянски жеми по Лабу, Одру и Карпати. Дзепоедни вигледоваче твердза же Методийово школяре доходзели аж по Попрад, Топлю, Лаборец, Уж, Латорицу и Тису [18: 387, спрам В. Л. Микитаса]. О тим зачувани и памятки у усней народней традиції. Отокар Гостински напр. пише же у земплинских Сотакох еґзистує народне преданє у хторим ше бешедує о їх походзеню од стародавних Славянох, хторих покресцели ещи Кирил и Методий, и же тоти Сотакы потомки гевтих прапредкох над хторима пановал Салан, спрам народних леґендох Моравски [18: 387]. И угорски літописец Аноним у поглавю о приходу мадярских племенох през горски, карпатски цесніни и забераню території познейшей Угорскей пише о Славянох и Болгарох, над хторима пановал княз Салан. Його дідо, Кеан, вельки княз Болгарскей, населел ту, на граніци, Русох и Полякох, тих Славянох и Болгарох. Славяне приповедали як Кеан, княз Болгарскей, прадідо князя Салана, понеже вишол зоз Болгарскей, залапел тоту жем, и Славяне зоз болгарскей жеми були приведзени на руску граніцу. М.М. Лелекач писал же ше Саланово князовство пресцерало аж по централну часц терашней Мадярскей [18: 388].

Василь Сочка-Боржавин тиж пише же славянски предки наших Руснакох (як их вон наволоує), хтори пред приходом Мадярох жили у верхней доліни Тиси, дзе ше тераз находза Севлюш, Королево над Тису, Хуст и Буштино, прияли християнство уж у 863. року. То значи же кореньови славянски народ Подкарпатскей Руси почал шириц Христову виру 125 роки скорей од предкох терашнього українского народа, хтори покресцени 988. року [30: 79–80]. Сочка-Боржавин преноши и становиска карпатолога Алексея Петрова Санкт-Петербурґского универзитета и будапештского слависти Яноша Мелиха же назви топонимох, углавним назви рикох, указую же Мадяре при забераню териториї у карпатским подгорю, од Срима по восточни Карпати, наишли на язык хтори бул найблізши заходноболгарскому и восточносербскому диялекту. То значи же Мадяре южно од Карпатох не нашли восточних Славянох, але южних [30: 80].

Святи славни и всехвални ровнопостолни учителе славянски Кирил и Методий, прекрасни украс Церкви Христовей и найпочитованши святителе медзи славянскима народами прето же охабели благословени шлїд хтори не мож висцерац, з єдного боку, у писменосци и, з другого боку, у глібокей вирносци Церкви Христовей и любви хтору шведочели. Под час своєї мисії Святи браца мали велї спокуси, хтори зоз виру превозиходзели. Єдну з найвекших спокусох представляло прешлїдзованє од прихильнікох троязичней теорії по хторей существує лем три язики на хторих мож окончовац святи богослуженя – єврейски, гречески и латински.

За солунскима братами шицким славянским народом остала и славянска литурґия и традиция шпиваня, славеня Бога на власним языку. Византийски обряд, до хторого спада и наш, подроумює повязованє богослужебного текста зоз шпиваньом [50: 131]. По Тимковичови святи Кирил и святи Методий зоз Византиї принесли и ширели литурґию святого Йоана Златоустого [35: 125–126; 37: 125–126]. Руснаци мукачовске-карпаторуске простопиніє принесли и до Бачки стредком 18. вика [51: 10].

Зоз упокоєньом Святих братох, мож повесц, їх благородне діло и мисия не закончени прето же їх вирни ученіки и нашлїдніки предлужели роботу на полю прекладаня и ширеня слова Божого. Медзи німа и Климент, Наум, Ангеларий, Сава и Горазд.

Место заключеня преношима слова Дионизия Нярадия зоз хторима владика жадал визначиц же святи Кирил и святи Методий, первоучителе и первопросвитителе славянски, запалели шветло християнскей вири и просвити шицким Славяном. Владика Дионизий Няради пише: «З востока шветло!», гутори стара присловка. На востоку нам виходзи кажди дзень златно-жарне слунко. На востоку нам зашвицело и

‘Боже Слунко’, Христос Бог наш. З востока пришли до нас славянски апостоли – св. Кирил и Методий, же би запалели шветло християнскей вири и просвити шицким Славяном» [22: 3].

ЛИТЕРАТУРА

1. *Белей Л.* Slovin`ský љзык: народження та життя мертвої мови. У: М. Milankov, J. Tamaš ured. Međunarodna konferencija Uticaj porodice na formiranje kreativne ličnosti. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2015. 187–308 с.

2. *Бошкович Р.* Основи упоредне граматике словенских језика: фонетика и морфологија. Никшић: Универзитетска ријеч, 1990. 110 с.

3. *VladimiRus H.* Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.–18. storočie). Košice: OSBM, 2004. 956 с.

4. *Дуличенко А.Д.* Кніжка о руским језику: увод до рускей филологије у документох и коментарох. Нови Сад: НВУ Руске слово, Дружтво за руски језик, литературу и культуру, 2002. 242 с.

5. *Дуличенко А.Д.* Одкадз рус-, Руснак/Русин и руски (језик)? У: М. Фейса ред. Русини / Руснаци / Ruthenians (1745–2005) I, Нови Сад: ИК Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, КПД ДОК. 2006. 74–77 с.

6. *Думнич Ј., Шапа М.* По стопах мисионерів слов`янскогo свiту: роздуми русина над великою датою – 1020 років хрещення Киїської Русі // Подкарпатський Русин. 2008. № 25 (38). С. 3.

7. *Kalaj J.* Život i rad sv. braće Ćirila i Metoda. Zagreb: Tiskara narodne prosvjete, 1931. 32 с.

8. *Кольесаров Ю.Д.* Азбука панонскорускогo језика. Монреал: Руски језик, 1977. 102 с.

9. *Колесар Ю.* История руского мена. Нови Сад: Руске слово, 1996. 248 с.

10. *Конечни С.* Капітолы з історіі Русинів на Словенську в контексті розвоја карпатских Русинів од најстарших часів. Пряшів: Русин, Народны новинки, 2009. 192 с.

11. *Костельник Г.* Проза. Нови Сад: Руске слово, 1975. 375 с.

12. *Лабош Ф.* История Русиных Бачкей, Сриму и Славониі (1745–1918). Вуковар: Союз Русиных и Украинцох Горватскей, 1979. 301 с.

13. *Magocsi P.R.* Our People: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America. Toronto: Multicultural History Society of Ontario, 1994. 160 с.

14. *Magocsi P.R., Pop I.* Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 2005. 520 с.

15. *Магочій П.Р.* Наша отцюзнина: История карпатских Русинѳв. Ужгород: Видательство В. Падыка, 2005. 52 с.

16. *Магочи П.Р.* Народ нїодкадз: илустрована история Карпатских Русиных. Ужгород – Нови Сад: Видавательство Валерия Падыка, НВУ Руске слово, 2009. 120 с.

17. *Magocsi P.R.* Chrbtom k Horam: Dejiny Karpatskej Rusi a Karpatskych Rusinov. Prešov: Vydavateľ'stvo Universum, 2016. 595 с.

18. *Мельник В.М.* Славянизация карпатского базена у I тысячрочю н. е. и племенска припадносц давнославянских жителейох Закарпаття (1) // Шветлосц. 1990. № XXVIII/3. С. 369–390.

19. *Миз Р.* Церковни литургийно-литургични лексикон. Нови Сад: Руске слово, Грекокатоліцка парохия св. Петра и Павла, 2011. 315 с.

20. *Надь Г.Г.* Прилоги до историї руского языка. Нови Сад: Руске слово, 1988. 189 с.

21. *Николић С.* Старословенски језик I: правопис, гласови, облици. Београд: Научна књига, 1981. 252 с.

22. *Няради Д.* Житіє св. Кирила и Меѳодія. Нови Сад: Рус. Нар. Просв. Дружтво, 1927. 32 с.

23. *Панько Ю.* Князь Лаборець в художній літературі. Пряшів: Русиньска оброда на Словенску, 2008. 136 с.

24. *Пешикан М.* Основни структурални характеристики рускей системи // Творчосц. 1980. № 6. С. 9–33.

25. *Поп И.* Мала история Русинох. Руски Керестур: Руска матка, 2021. 289 с.

26. *Рамач Ю.* О нашем языке. У: Християнски календар Дзвони за 1995. Нови Сад: Дзвони, 1994. 70–74 с.

27. *Рамач Ю.* Граматика руского языка. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. 616 с.

28. *Рамач Я.* История Руснацох од Киевскей Руси по Горніцу, Бачку и Срим. Нови Сад: Руске слово, Завод за культуру войводовянских Руснацох, 2023. 192 с.

29. *Сидор Д.* Граматика русиньского языка из Евангелієм од Матфея для русинов Украйины, центральної Европы и Америки / Grammar of Rusyn Language For the Rusyns of Ukraine, Central Europe and America. Ужгород: Межинародный Карпатський Інститут, Кирило-Мефодієвська Академія Славянського Просвіщення, Закарпатське подкарпато-русиньське Общество имени Кирила и Мефодія, Сойм Подкарпаських русинѳв, 2005. 310 с.

30. *Сочка-Боржавин В.* Честуйме и любим наш родний язык. У: Я. Кишюгас и др. ред. Зборник роботох зоз III конгреса Русинох/Руснацох/Лемкох. Руски Керестур: Руска матка, 1997. 79–84 с.

31. *Суляк С.* Кратка хронологія историї Русинох. У: М. Фейса ред. Русини/Руснаци/Ruthenians (1745–2005) II. Нови Сад: Филозофски факултет–Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК. 2009. 56–63 с.

32. *Тамаш Ю.* Володимир М. Гнатюк и идентитет Руснацох Угорскей и Югославиї. У: Володимир Гнатюк, Етнографични материяли з Угорскей Руси: Розправи и статі о Руснацох Бачкей, Сриму и Славониї V. Нови Сад: Руске слово, 1988. 297–358 с.

33. *Тамаш Ю.* Улога Русинох у европскей цивилизациї. У: Н. Стојанац и др. ред. Rusnaci/Rusini 1745–1995. Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна

средства, Филозофски факултет – Катедра за русински језик и књижевност, 1996. 331–346 с.

34. *Timkovič G.A.* Sv. Cyril (+869) bol katánskím episkopom // Krásnobrodský zborník. 1996. № 1–2, I. C. 53–90.

35. *Timkovič Gorazd A.* Sv. Cyril a Metod priniesli a šírili na Vel'kej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoústeho // Krásnobrodský zborník. 1996. № 1–2, I. C. 91–135.

36. *Timkovič Gorazd A.* Cyrilika je staršia ako glagolika // Krásnobrodský zborník. 1998. № 1–2, III. C. 5–208.

37. *Timkovič G.A.* Cyril a Metod boli gréckokatolíkmí. Prešov: Monastyr sv. Bazila Vel'kého, 2003. 136 с.

38. *Фейса М.* Карпатскоц коцуризмох. У: Я. Кишюгас и др. ред. Зборнік роботох зоз III конгреса Русинох/Руснацох/Лемкох. Руски Керестур: Руска матка, 1997. 155–168.

39. *Фейса М.* Руски як индоевропски јазик. У: Руски календар. Нови Сад: НВУ Руске слово, 2000. 37–43 с.

40. *Фейса М.* Характеристики руского јазика. У: М. Фейса гл. ред. Русини/Руснаци/ Ruthenians (1745–2005) I. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК. 2006а. 225–234 с.

41. *Фейса М.* Основни характеристики руского јазика у поровнаню зоз другима славянским јазиками. У: А. Кюннап, В. Лефельдт, С. Н. Кузнецов ред. Славянские литературные микроязыки и языковые контакты, Сборник в честь ординарного професора Александра Дмитриевича Дуличенко. Тарту: Тартуский университет, Кафедра славянской филологии и Шведская Королевская Академия литературы, истории и древностей, 2006б. 90–100 с.

42. *Фейса М.* Основни характеристики руского јазика у поровнаню зоз другима славянским јазиками // Studia Ruthenica. 2006в. № 11. С. 169–179.

43. *Фейса М.* У сатем сфери. У: М. Фейса ред. Русини/Руснаци/Ruthenians (1745–2005) II. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 2009. 196–202 с.

44. *Фейса М.* Генетична база руского јазика. 11. Конгрес Русинох/Руснацох/Лемкох, 16–18. мая 2011, у Пилишсенткересту (Мадярска) // Шветлосц. 2011. № 2. С. 406–411.

45. *Фейса М.* Церковнославянски елементи и їх адаптация у руским јазуку. У: Величина малих језичких, књижевних, културних и историјских традиција. Конференција поводом 30-годишњице Одсека за русинистику и 4. Конгреса русинског језика одржаног 20–21. априла 2012, Андревље. Нови Сад: Одсек за русинистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 2012. 319–330 с.

46. *Фейса М.* Заступеносц церковнославянских елементох у духовней сфери рускеј народносци. Acta Slavica Estonica III / Slavica Tartuensis X. Tartu: University of Tartu Press, 2013. 167–179 с.

47. *Фейса М.* Основа руского языка – контактологийни приступ. У: I. Živančević Sekeruš ured. Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019. 389–405 с.

48. *Фейса М., Янкович А.* Перши конфесионални школи на руским языке у Бачкей. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, Матица русинска, 2024. 76 с.

49. *Фенич В.* З ласки Божої... Формування етноконфесійної ідентичності русинів-грекокатоликів ужгородської унійної традиції усупереч «сильним світу цього». У: А. Плїшкова и др. ред. 20 років високошкольської русиністики на Словакії. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка и культуры, 2018. 218–237 с.

50. *Холошняй Й.* Церковне шпиванє. У: Фейса М. гл. ред. Русини/Руснаци/Ruthenians (1745–2005) I. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометей, КПД ДОК, 2006. 130–135 с.

51. *Холошняй М.* Зборнік богослужебних писньох карпаторуского розшпиву. Руске слово: Русска одлога, 1996. 104 с.

52. *Хома Т.* Руски язык медзи карпатским славянским языками и диялектами. Нови Сад – Руски Керестур: Видавateľна хижа Прометей, Оддзелене за русинистику – Филозофски факултет, Руска матка, 2024. 116 с.

53. *Хорњак М.* Бачко-сремски Русини. У: М. Фейса ред. Русини/Руснаци/Ruthenians (1745–2005) I. Нови Сад: ИК Прометей, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, КПД ДОК, 2006. 3–73 с.

54. *Чарский В.В.* Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых: лингвогенетический аспект. Щёлково: Онтопринт, 2011. 210 с.

55. *Шанта В.* Моравске кральовство. Руске слово. 3. октобер 1997. С. 10.

56. *Шанта В.* Ениґма Русини – Руснаци – Рутени. Нови Сад: Фельтон, 2002. 190 с.

REFERENCES

1. Belej, L. (2015) Slovin`skъ ъзыкъ: narodženja ta žitja mertvoji movi. In: Milankov, M. & Tamaš J. (eds) *Međunarodna konferencija Uticaj porodice na formiranje kreativne ličnosti*. Novi Sad: Filozofski fakultet. pp. 187–308.

2. Bošković, R. (1990) *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika: fonetika i morfologija*. Nikšić: Univerzitetska riječ.

3. VladimiRus de juxta Hornad. (2004) *Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.–18. storočie)*. Košice: OSBM.

4. Duličenko, A.D. (2002) *Knjižka o ruskim jaziku: uvod do ruskej filologiji u dokumentoh i komentaroh*. Novi Sad: NVU Ruske slovo, Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu.

5. Duličenko, A.D. (2006). Odkadz rus-, Rusnak/Rusin i ruski (jazik)? In: Fejsa,

M. (ed.) *Rusini / Rusnaci / Ruthenians (1745–2005)*. Vol. 1. Novi Sad: IK Prometej, Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, KPD DOK. pp. 74–77.

6. Dumnič, Ju, M. & Šarga, M. (2008) Po stopah misioneriv slov`janskoho svitu: rozdumi rusina nad velikoju datoju – 1020 rokiv hreščennja Kijivs`koji Rusi. *Podkarpats`kij Rusin*. 25(38). p. 3.

7. Kalaj, J. (1931) *Život i rad sv. braće Ćirila i Metoda*. Zagreb: Tiskara narodne prosvjete.

8. Kolyesarov, Yu.D. (1977) *Azbuka panonskoruskoho yazyka* [Alphabet of the Pannonian Rusyn Language]. Montreal: Rusky yazyk.

9. Koljesar, J. (1996) *Istorija ruskoho mena*. Novi Sad: Ruske slovo.

10. Konječni, S. (2009) *Kapitoly z istoriji Rusiniv na Sloven`sku v kontekstj razvoja karpatskyh Rusiniv od najstaršyh časiv*. Prjašiv: Rusin, Narodny novinky.

11. Kostelnik, H. (1975) *Proza*. Novi Sad: Ruske slovo.

12. Laboš, F. (1979) *Istorija Rusinoh Bačkej, Srimu i Slavoniji (1745–1918)*. Vukovar: Sojuz Rusinoh i Ukrajincih Horvatskej.

13. Magocsi, P.R. (1994) *Our People: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America*. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.

14. Magocsi, P.R. & Pop, I. (2005) *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

15. Magočij, P.R. (2005). *Naša otcjuznina: Istorija karpats`kyh Rusinyv*. Užgorod: Vidatel`stvo V. Padjaka.

16. Magoči, P.R. (2009) *Narod njiodkadz: ilustrovana istorija Karpatskih Rusinoh*. Užgorod – Novi Sad: Vidavatel`stvo Valerija Padjaka, NVU Ruske slovo.

17. Magocsi, P.R. (2016). *Chrbtom k Horam: Dejiny Karpatskej Rusi a karpatskych Rusinov*. Prešov: Vydavatel`stvo Universum.

18. Melnik, V.M. (1990) Slavjanizacija karpatskoho bazena u I tisjačročju n. e. i plemenska pripadnosc davnoslavjanskih žitel`oh Zakarpattja (1). *Švetlosc*. XXVIII/3. pp. 369–390.

19. Miz, R. (2011) *Cerkovni liturgijno-liturgični leksikon*. Novi Sad: Ruske slovo, Hrekokatoljicka parohija sv. Petra i Pavla.

20. Nad, H.H. (1988) *Prilohi do istoriji ruskoho jazika*. Novi Sad: Ruske slovo.

21. Nikolić, S. (1981) *Staroslovenski jezik I: pravopis, glasovi, oblici*. Beograd: Naučna knjiga.

22. Njaradi, D. (1927) *Žitije sv. Kirila i Meodija*. Novi Sad: Rus. Nar. Prosv. Družtvo.

23. Panko, Ju. (2008) *Knjaz` Laborec` v hudožnij literaturi*. Prjašiv: Rusin`ska obroda na Slovensku.

24. Pešikan, M. (1980) Osnovni strukturalni karakteristiki ruskej sistemi. *Tvorčosc*. 6. pp. 9–33.

25. Pop, I. (2021) *Mala istorija Rusinoh*. Ruski Kerestur: Ruska matka.

26. Ramač, Ju. (1994) O našim jaziku. In: *Hristijanski kalendar Dzvoni za 1995*. Novi Sad: Dzvoni.

27. Ramač, Ju. (2002) *Gramatika ruskoĥo jazika*. Beograd: Zavod za udŹbenike i nastavna sredstva.
28. Ramač, Ja. (2023) *Istorija Rusnacoh od Kijevskej Rusi po Hornjicu, Bačku i Srim*. Novi Sad: Ruske slovo, Zavod za kulturu vojvodjanskih Rusnacoh.
29. Sidor, D. (2005) *Hramatyka rusyns`koho zazyka iz Yevanhelijem od Matfeya dlya rusynov Ukrayiny, tsentral`noyi Yevropy i Ameryky* [Grammar of Rusyn Language For the Rusyns of Ukraine, Central Europe and America]. UŹgorod: MeŹnarodnyj Karpats`kyj Institut, Kirilo-Mefodijevs`ka Akademija Slavjajans`koho ProsviŹŹenija, Zakarpats`koje podkarpato-rusins`koje ObŹŹestvo imeni Kirila i Mefodija, Sojm Podkarpas`kyh rusinov.
30. Sočka-BorŹavin, V. (1997) Čestujme i ljubim naŹ rodnij jazik. In: KiŹjuhas, Ja. Et al. (eds) *Zbornik robotoh zoz III kongresa Rusinoh/Rusnacoh/Lemkoh*. Ruski Kerestur: Ruska matka. pp. 79–84.
31. Sulyak, S. (2009). Kratka hronologija istoriji Rusinoh. In: Fejsa, M. (ed.) *Rusini/Rusnaci/Ruthenians (1745–2005)*. Vol. II. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, IK Prometej, KPD DOK. pp. 56–63.
32. TamaŹ, Ju. (1988) Volodimir M. Hnatjuk i identitet Rusnacoh Uhorskej i Juĥoslaviji. In: Hnatjuk, V. (ed.) *Etnografični materijali z Uhorskej Rusi: Rozpravi i statji o Rusnacoh Bačkej, Srimu i Slavoniji*. Novi Sad: Ruske slovo. pp. 297–358.
33. TamaŹ, Ju. (1996) Uloha Rusinoh u evropskej civilizaciji. In: Stojanac, N. et al. (eds) *Rusnaci/Rusini 1745–1995*. Novi Sad: Zavod za udŹbenike i nastavna sredstva, Filozofski fakultet – Katedra za rusinski jezik i knjiŹevnost. pp. 331–346.
34. Timkovič, G.A. (1996a) Sv. Cyril (+869) bol katánskim episkopom. *Krásnobrodský zborník*. 1–2(I). Prešov: OSBM. pp. 53–90.
35. Timkovič, G.A. (1996b) Sv. Cyril a Metod priniesli a Źirili na Vel`kej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoústeho. *Krásnobrodský zborník*. 1-2(I). Prešov: OSBM. pp. 91–135.
36. Timkovič, G.A. (1998) Cyrilika je starŹia ako glagolika. *Krásnobrodský zborník*. 1–2(III). Prešov: OSBM, 5–208.
37. Timkovič, G.A. (2003) *Cyrl a Metod boli gréckokatolími*. Prešov: Monastyr sv. Bazila Vel`kého.
38. Fejsa, M. (1997) Karpatskosc kocurizmoh. In: KiŹjuhas, Ja. Et al. (eds) *Zbornjik robotoh zoz III kongresa Rusinoh/Rusnacoh/Lemkoh*. Ruski Kerestur: Ruska matka. pp. 155–168.
39. Fejsa, M. (2000) Ruski jak indoevropski jazyk. In: *Ruski kalendar*. Novi Sad: NVU Ruske slovo. pp. 37–43.
40. Fejsa, M. (2006a) Charakteristiki ruskoĥo jazika. In: Fejsa, M. (ed.) *Rusini/Rusnaci/Ruthenians (1745–2005)*. Vol. I. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, IK Prometej, KPD DOK. pp. 225–234.
41. Fejsa, M. (2006b) Osnovni charakteristiki ruskoĥo jazika u porovnanju zoz druhima slavjanskima jazykami. In: Kjunnap, A., Lefeldt, V. & Kuznetsov, S.N.

(eds) *Slavyanskie literaturnye mikroyazyki i yazykovye kontakty, Sbornik v chest' ordinarnogo profesora Aleksandra Dmitrievicha Dulichenko* [Slavic Literary Microlanguages and Language Contacts, Collection in Honor of Ordinary Professor Alexander Dmitrievich Dulichenko]. Tartu: University of Tartu Department of Slavic Philology and Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities. pp. 90–100.

42. Fejsa, M. (2006c). Osnovni karakteristiki ruskoho jazika u porovnanju zoz druhima slavjanskima jazikami. *Studia Ruthenica*. 11. pp. 169–179.

43. Fejsa, M. (2009) U satem sferi. In: Fejsa, M. (ed.) *Rusini/Rusnaci/Ruthenians (1745–2005)*. Vol. II. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, IK Prometej, KPD DOK. pp. 196–202.

44. Fejsa, M. (2011) Genetična baza ruskoho jazika. 11. Kongres Rusinoh/Rusnacoh/Lemkoh, 16-18. maja 2011, u Pilišsentkerestu (Madjarska). *Švetlosc*. 2. pp. 406–411.

45. Fejsa, M. (2012) Cerkovnoslavjanski elementi i jih adaptacija u ruskim jaziku. In: *Veličina malih jezičkih, književnih, kulturnih i istorijskih tradicija*. Konferencija povodom 30-godišnjice Odseka za rusinistiku i 4. Kongresa rusinskog jezika održanog 20-21. aprila 2012, Andrevlje. Novi Sad: Odsek za rusinistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. pp. 319–330.

46. Fejsa, M. (2013) Zastupenosc cerkovnoslavjanskih elementoh u duhovnej sferi ruskej narodnosci. In: *Acta Slavica Estonica III / Slavica Tartuensia*. X. Tartu: University of Tartu Press. pp. 167–179.

47. Fejsa, M. (2019) Osnova ruskoho jazika – kontaktologijni pristup. In: Živančević Sekeruš, I. (ed.) *Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura*. Novi Sad: Filozofski fakultet. pp. 389–405.

48. Fejsa, M. & Jankovič, A. (2024) *Perši konfesionalni školi na ruskim jaziku u Bačkej*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, Matica rusinska.

49. Fenič, V. (2018) Z laski Božoji ... Formuvannja etnokonfesijnoji identičnosti rusiniv-grekokatolikiv užgorods`koji unijnioji tradiciji usupereč "sil`nim svitu c`ogo." In: Pliškova, A. et al. (eds) *20 rokov vysokoškolskoj rusinistiki na Slovakiji*. Prjašiv: Prjašivska univerzita v Prjašovi – Center jazykiv i kultur narodnostnyh menšyn – Inštitut rusin`skogo jazyka i kultury. pp. 218–237.

50. Hološnjaj, J. (2006) Cerkovne špivanje. In: Fejsa, M. (ed.) *Rusini/Rusnaci/Ruthenians (1745–2005)*. Vol. I. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, IK Prometej, KPD DOK. pp. 130–135.

51. Hološnjaj, M. (1996) *Zbornjik bohoslužebnih pispn`oh karpatoruskoho rozšpivu*. Ruske slovo: Russka odloga.

52. Homa, T. (2024) *Ruski jazik medzi karpatskima slavjanskima jazikami i dijalektami*. Novi Sad – Ruski Kerestur: Vidavatel`na hiža Prometej, Oddzelenje za rusinistiku – Filozofski fakultet, Ruska matka.

53. Hornjak, M. (2006) Bačko-sremski Rusini. In: Fejsa, M. (ed.) *Rusini/Rusnaci/*

Ruthenians (1745–2005). Vol. I. Novi Sad: IK Prometej, Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, KPD DOK. pp. 23–73.

54. Čarskij, V.V. (2011) *Rusinskij jazyk Serbii i Horvatii v svete jazykovyh: lingvogenetičeskij aspekt*. Ščelkovo: Ontoprint.

55. Šanta, V. (2002) Moravske kral'ovstvo. *Ruske slovo*. 3rd October. p. 10.

56. Šanta, V. (2002) *Enigma Rusini – Rusnaci – Ruteni*. Novi Sad: Fel'ton.

Фейса Михайло – доктор лингвистики, професор катедри руского языка и литературы филозофскогo факултета Универзитета у Новим Садзе (Сербия).

Фейса Михайло – доктор лингвистических наук, професор кафедры русинского языка и литературы философскогo факультета Университета города Нови-Сад (Сербия).

Mihajlo Fejsa – University of Novi Sad (Serbia).

E-mail: fejsam@gmail.com